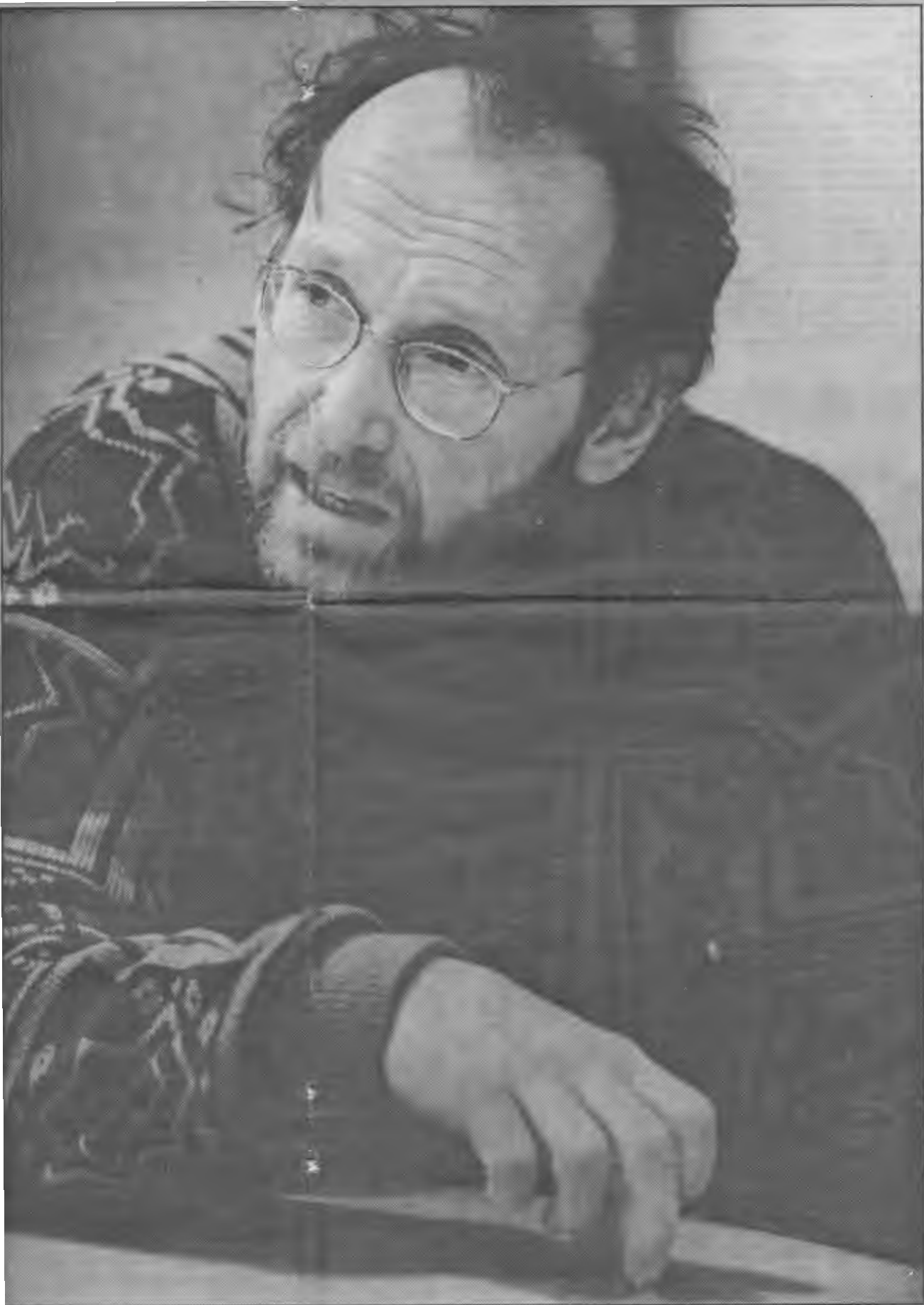

NATIONEN

NATIONEN

En verden av Helter, Hekser, Horer og Sorte F

PRIMITIVE FORESTILLINGER: --Vi deler inn verden i gode og vonde, snille og slemme, vnnere og tapere. Urgamle eventyrroller lever videre inni oss, og vi plasserer dem i våre omgivelser, sier professor Paul Moxnes. (Foto: Mariann Tvette)

man ikke greier å flytte djevelen ut av sin egen familie og gjør eksefellen til den onde, er det ikke særlig bra for familielivet.

– Problemet er å finne ut når en fiende er innbilt, og når han er reell. Når har man med en virkelig psykopat å gjøre, og når eksisterer han bare i fantasien?

Mange konflikter både i den nære og den store verden bunner i det indre skuespill vi registrerer med urmenneskelige roller. Splittede lokalsamfunn gir godt grunnlag for fantasier om gode og onde. Moxnes ser ikke bort fra at Bjugn-saken kan forklares på denne måten.

Krigen i Bosnia kan være et annet eksempel på at det er folks vanvittige forestillinger om hverandre som driver konflikten framover. Moxnes er enig med hjelpearbeideren som sa at det trengs psykologisk hjelp mer enn våpenhjelp.

Han trekker fram forskning

● Livet er et eventyr, også i den forstand at vi befolker verden omkring oss med eventyrroller: Onde og gode, snille og slemme, helter og skurker. Vi omgir oss med prinser og prinsesser, hekser, horer, troll og sorte får.

● Urgamle roller dukker opp igjen i moderne arbeidsmiljø og familieliv. De er grunnoppskrift for en vellykket moderne såpeopera. Chrystal og Alexis er eventyrets gode og onde mor i moderne versjon.

● Når vi tror vi stemmer på et politisk program, har vi kanskje istedet funnet oss en konge, dronning eller kronprins.

● Vi kan fordrive sydebukken fra en arbeidsplass, men han lever videre i vårt eget åndelige univers.

N KARI GÅSVATN

I dagliglivet tar vi ikke lenger livet av våre fiender, men vi «dreper» hverandre likevel, med ord, minespill og fakker, med å unngå, vende ryggen til og gjøre narr av, med baktalelse og mobbing i utallige varianter.

Det har vokst fram en hel vitenskap rundt temaet organisasjonskultur. Paul Moxnes, professor i organisasjonspsykologi, beskriver hva vi mennesker gjør med hverandre ved hjelp av eventyrroller når han foreleser ved Bedristøkonomisk Institutt. Han snakker om «mytologiske organisasjoner».

– Vi bærer med oss eldgamle, primitive roller inn i moderne hus. Vi har alle de ulike rollene inne i oss, som en slags «mental matrise», en fantasi i hodet, sier Moxnes til Nationen.

Som småbarn oppdager vi gjennom den første psykologiske løsrivelse fra mor at verden består av både gode og onde. Som voksne fortsetter vi å dele inn i snill og slem, vi devaluerer og glorifiserer.

– Fantasiene inni oss plasserer vi på mennesker rundt oss. Kanskje trenger vi dem, som knagger å henge følelsene på: En helt å beundre, eller en klovn, en taper å le av og føle oss vellykket ved siden av, sier Paul Moxnes.

Og det er ikke så farlig om det er bare én person som synes jeg er en drittsekk, sier han.

– Men det blir forferdelig når et helt arbeidsmiljø tildeler bestemte personer ulike negative roller. For da er det nesten umulig å komme ut av rollene igjen.

Til slutt kan de ulike aktørene selv begynne å tro på rollen, og leve opp til forventningene.

– Når miljøet trenger en klovn, en taper, presses lett en medarbeider inn i rollen som den som snubler, faller, blir slått i hodet og går med for store bukser. Han blir den sirkuset kan le av, uten dårlig samvittighet, når han går på trynet.

– Eller miljøet trenger kanskje en sydebukk å vende raseriet mot. Eller en djevel å være redd for. Men det er lettere å drive djevelen ut av organisasjonen enn å drive det onde ut av sitt eget følelsesliv, sier Moxnes.

Både guder og djevlere kan begynne å leve opp til sitt rykte, sier han: Popstjerner og andre berømte mennesker som blir forgudet kan til slutt begynne å se på seg selv og oppføre seg som Gud.

– Men jeg er jo bare et alminnelig menneske, kan du høre mange si i intervjuer. De store stjernene i yrkesliv og idrett sier ofte de føler seg alminnelige bare hjemme hos kona, som ser bak mennesket bak helten og vinneren. Rita Westvik fortalte om da hun intervjuet Beatles-medlem George Harrison, sin ungdoms gudebilde. Hun mistet en helt og fant et menneske. Guder trives best på avstand, sa hun.

Moxnes har skrevet flere bøker om organisasjonspsykologi. Nå har han skrevet en ny bok om «Ytre fantasi og indre virkelighet» hvor han utdyper teorien om «dyproller». Det er 12 slike dyproller eller arketyriske roller. De har sitt opphav i familierollene: Far, mor, sønn og datter.

Hver av rollene er splittet i en god og en ond del: Far kan f. eks. være Gud eller Djevel, mor Dronning eller Heks. Sønnen kan være Kronprins eller Sort Får, datteren Prinsesse eller Hore. I tillegg kommer hjelperrollene som Slave eller Vismann, og rollene som Vinner/Helt og Taper/Klovn.

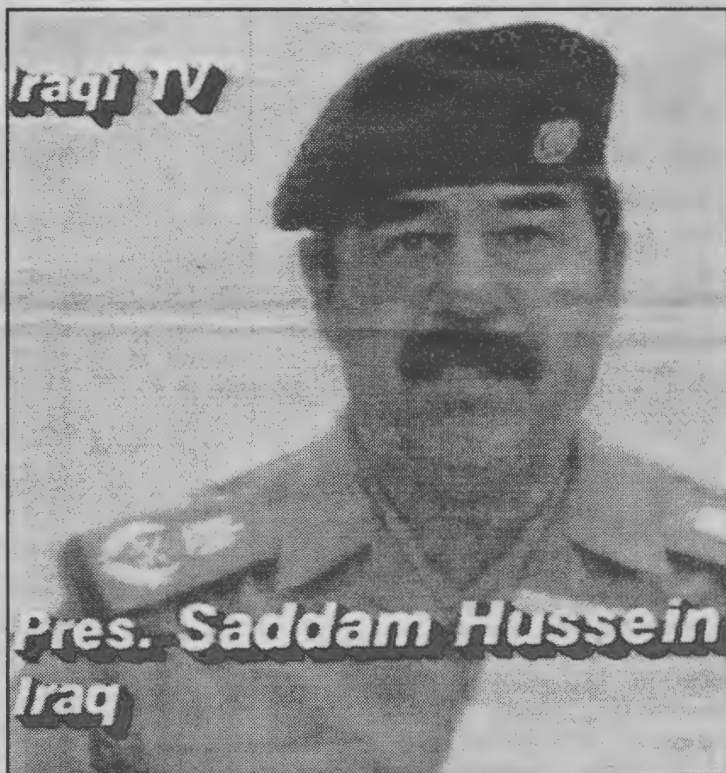
– Enten det er i folke-eventyrene, i Bibelen eller annen mytologi, eller i en moderne såpeopera, så går alle disse rollene igjen, sier Moxnes. Han forteller at han så 50 episoder av «Dynastiet» og identifiserte alle de gode og onde rollene.

I gamle cowboy-filmer er de hvite helter og indianerne skurker. Ingmar Bergman lar hovedpersonen i en av sine filmer si: «Det er så godt som statistiske bevist at det finnes minst et Sort Får i enhver familie - og det finnes en som lykkes med alt».

– Selv i et lite miljø med bare tre personer kan vi finne igjen alle de 12 rollene. Den onde kan alltid plasseres hos naboen. Om

EVENTYRET: Mens hovedpersonene i «Dynastiet» representerer det gode og det vonde, er Carl I. Hagen Klovnen, Hanna Kvanmo den gode Mor, Gro Harlem Brundtland den gode Far og Saddam Hussein den Onde.

som viser at media nærer opp under fantasirollene. Ikke minst næringslivsjournalistikk har en sterk tendens til å dele inn aktørene i snille og slemme, vinnere og tapere.

Også på den internasjonale arena finner vi oss de fiender vi trenger. Khomeiny utropte USA til den store Satan. Reagan utropte Sovjet til Ondskapens imperium. Under Golfkrigen fikk Saddam Hussein dyprollen som den Onde selv.

Også det norske politiske skuespill besettes med dyproller. Rollene er uavhengig av kjønn. Menn og kvinner kan bli Konge og Dronning om hverandre.

Moxnes minner om hva psykiater Astrid Nøkleby Heiberg sa da Gro gikk av som leder:

– Når folk mister mor, da gråter de.

– Hun tok feil på ett punkt. Gro er typisk konge. I karikaturtegninger framstilles hun som sirkusdirektør og i andre maskuline roller. Men vi gråter også når vi mister Far, sier han.

Han mener det kan se ut som om en annen partileder, Kaci Kullmann Five, forsøker å finne Dronning-rollen, med å spille på mer feminine sider. Det er et tomrom etter Dronningen Hanna Kvanmo, sier han.

– Carl I Hagen framstilles som Djevel i karikaturtegninger. Selv forsøker han nå å gå inn i kloverrollen, uten å være klar over at det er en taperrolle. AKP er særlig nå i ettertid tildelt horerollen i norsk politikk.

Det var i forbindelse med sin doktoravhandling Moxnes begynte å interesse seg for dyproller – for «gullgutter» og «sydebukker». Han gjorde en undersøkelse på en hierarkisk oppbygd arbeidsplass i helsevesenet, og skjønnte ikke hvorfor en del personer ble omtalt som fullstendig udugelige. Etter hans oppfatning fungerte de langt bedre enn slik de ble framstilt. Selv mente de at de aldri fikk sjansen til å vise at de var noe annet enn sydebukker.

Moxnes kontaktet dem igjen seinere da avdelingen var ned-

lagt og «sydebukkene» hadde begynt et annet sted. Der viste det seg at de stortrivdes. Mens de som hadde holdt dem fast i sydebukkrollen, ønsket seg tilbake til den gamle avdelingen.

– Alle de seks negative dyprollene kan bli gjort til sydebukker i et arbeidsmiljø. Ofte skal det ikke mye til. En vorte kan være nok til å bli plassert som heks, og en trang genser nok til å bli plassert som hore; sier han.

– Må vi finne oss i å leve med alle primitive forestillinger om hverandre?

– Poenget er at vi vet om dem. Når vi setter ord på dem, lar vi oss ikke så lett styre av dem. På BI opplever jeg ofte studenter som kjenner seg igjen og utbryter: Nå forstår jeg hvorfor de andre er slik eller slik mot meg.

– Å gjennomgå hvem som har de forskjellige roller på en arbeidsplass egner seg kanskje dårlig for allmøter. Men å komme i kontakt med det irrasjonelle gir muligheter for å behandle medmennesker på en ny og bedre måte, sier professor Paul Moxnes.